

7. pirische wetenschappen of in de rechtszaal.
8. Hetzelfde geldt *a fortiori* voor systemen voor formele dialectiek.
9. Zie noot 3.
10. Het onderscheid is belangrijk voor een intuïtionistische uitleg van de betekenis van de logische constanten.
11. Vgl. Barth en Krabbe (1982), III, i.h.b. III.13; idem. V voor een studie van winstrategieën. Het is niet voldoende dat de uitgangspunten concessies van P2 zijn : een afleiding uit concessies van P2 is nog geen bewijs voor P2. Op zijn minst moeten de twee gevallen onderscheiden worden.
12. Voor 'Externalisering' zie Barth en Krabbe (1982 : 32-34,60).

Literatuur

- Aristoteles
1976 *Aristotle in twenty-three volumes II: Posterior Analytics. Topica*. Cambridge, Mass.
- Barth, E.M. en E.C.W. Krabbe
1982 *From Axiom to Dialogue. A Philosophical Study of Logics and Argumentation*. Beterlin en New York.
- Corcoran, J.
1989 *Argumentations and Logic. Argumentation* 3, 17-43.
- Dale, J.H. van
1970 *Groot woordenboek der Nederlandse taal* (bewerkt door C. Kruijskamp). I: A-N. 's-Gravenhage.
- Dalen, D. van
1978 *Filosofische grondslagen van de wetkunde*. Assen en Amsterdam.
- Dummett, M.
1977 *Elements of Intuitionism*. Oxford.
- Eemeren, F.H. van, et al.
1983 *Argumentatieler I: Het analyseren van een betoog*. Groningen.
- Eemeren, F.H. van, et al.
1986 *Argumentatieler II: Drogedenen*. Groningen.
- Frege, G.
1879 *Begriffsschrift, eine der arithmetischen nachgebildete Formelsprache des reinen Denkens*. Halle. Herdrukt in: G. Frege, *Begriffsschrift und andere Aufsätze*, 2. Aufl. (I. Angelelli, red.). Hildesheim en New York, 1971.
- Lakatos, I.
1979 *Proofs and Refutations. The Logic of Mathematical Discovery* (3e dr.). Cambridge, etc. (eerste druk 1976).
- Muller, F. en E.H. Renkema
1970 *Beknopt Latijns-Nederlands woordenboek* (12e dr. bewerkt door A.D. Leeman). Groningen.
- Prawitz, D.
1971 *Ideas and Results in Proof Theory*. In: J.E. Fenstad (red.), *Proceedings of the Second Scandinavian Logic Symposium*. Amsterdam en London. blz. 235-307.
- Prawitz, D.
1981 *Philosophical Aspects of Proof Theory*. In: G. Fløistad (red.), *Contemporary Philosophy. A New Survey I: Philosophy of Language* (red. G. Fløistad). Philosophical Logic (Cored. G.H. von Wright). Den Haag, etc. blz. 235-277.

3 Bouwstenen voor het evalueren van argumentatieve discussies^{1,2}

Rob Wiche

¹Dat heeft u niet gezegd, zei de secretaris.
Dat heb ik wel gezegd, zei meneer Dalem.

Niet gezegd, zei de secretaris.

Wel gezegd, zei meneer Dalem.

Nietes, zei de secretaris.

Nu is het grote ogenblik gekomen, zei meneer Dalem.

Wil jij een pak op je donder hebben?

U heeft het wel gezegd, zei de secretaris.

Geen edelmoedigheid, zei meneer Dalem. Ik heb het niet gezegd. Je hebt volkomen gelijk.

(Uit: A. Alberts, *De vergaderzaal*, Amsterdam 1974)

0. Inleiding

In dit artikel presenteert ik een systeem van regels, dat het mogelijk maakt om argumentatieve discussies, zoals ze in de praktijk gevoerd worden, te evalueren. Met behulp van deze discussieregels kan nagegaan worden hoe de discussiepartners op elkaars spreekbeurten reageren, of dienen te reageren, in welke situaties een discussie als beëindigd dient te worden beschouwd, en wie de discussie uiteindelijk gewonnen heeft.

De discussieregels zijn dusdanig gekozen dat ze een zo eenvoudig mogelijk systeem opleveren, dat goed aansluit bij praktijksituaties van discussies. Ik noem enkele punten die een rol gespeeld hebben bij de keuze van de regels:

- a. Discussies zoals deze in de praktijk plaats vinden, worden doorgaans beëindigd omdat de beschikbare tijd om is of omdat één van de discussiepartners er voortijdig de brui aan geeft, maar (vrijwel) nooit omdat een van de discussianten de ander verbaal 'mat gezet' heeft. Winstrategieën die in formele, dialooglogische, discussies een belangrijke rol spelen, spelen niet of nauwelijks een rol in discussies zoals deze in de praktijk gevoerd worden (verg. Wiche 1988).

- b. Om te bevorderen dat de discussies volgens de regels gevoerd worden, introduceer ik in dit hoofdstuk naast de 'spelers' van een discussie nog een andere persoon: de discussieleider. De discussieleider heeft het recht om een discussie te beëindigen. Hij (of zij) moet verder bemiddelen indien er tussen de spelers een conflict ontstaat met betrekking tot de interpretatie of toepassing van de regels, en zo nodig ingrijpen.
- c. In actueel gevoerde discussies is het meestal zo dat iedere spreekbeurt van een speler uit meerdere zetten bestaat (zie het voorbeeld van de discussie Ayer - Naess hierna). Een discussie kan dus kennelijk opgevat worden als een spel, waarin een speler per spreekbeurt meerdere zetten mag doen.

d. Bij het invoeren van discussieregels streef ik geen volledigheid na. Ik beperk me tot een minimum aantal regels waarmee het mogelijk moet zijn om het leeuwendeel van actueel gevoerde of te voeren discussies te evalueren.

e. Discussies waarbij het de spelers uitsluitend om winst van de discussie te doen is, worden puur-competitieve discussies genoemd. Bij andere discussies gaat het de discussiepartners in het geheel niet om winst of verlies, maar bijvoorbeeld om het leren van elkaars opvattingen en argumentaties. Deze discussies heten puur-coöperatieve discussies. Hiernaast zijn er allerlei mengvormen van discussies die zowel uit competitieve als uit coöperatieve gedeelten bestaan. Ik vermoed dat we bij de meeste discussies te maken hebben met dergelijke mengvormen.

Er worden in dit artikel vier soorten regels geïntroduceerd: 1. discussieregels in engere zin (in ruimere zin zijn alle in dit artikel gepresenteerde regels discussieregels), 2. structurele regels, 3. afsluitingsregels en 4. winst- en verliesregels. De *discussieregels in engere zin* (D-regels) laten zien welke soorten zetten in een discussie geoorloofd zijn. Mijn versie van deze regels is vooral beïnvloed door Carlson 1983 en Carlson 1984. Het gaat hier onder andere om regels voor het doen van beweringen of het opstellen van hypothesen, het stellen of beantwoorden van vragen, het maken van preciseringen, het betuigen van instemming en het claimen van onenigheid. Mijn formuleringen van deze regels wijken meestal wel iets, en af en toe behoorlijk, af van Carlsons eigen formuleringen.

De *structurele regels* (S-regels) leggen zaken vast als: welke soorten discussies er onderscheiden dienen te worden, hoeveel spelers er zijn, wat de taken van de discussieleider zijn, wie de spreektbeurt heeft en uit welke elementen een spreektbeurt in elk geval dient te bestaan.

De *afsluitingsregels* (A-regels) specificeren onder welke voorwaarden een discussie als beëindigd beschouwd dient te worden. Krabbe 1981 en Barth & Krabbe 1982 vormen hier de voornaamste bron van inspiratie.

De *winst- en verliesregels* (W-regels) leggen vast hoe de discussie eindigt: met verlies voor één van de spelers of in een gelijk spel.

Het bovenbedoelde regelsysteem wordt toegepast op een gedeelte uit een discussie tussen Arne Naess en Alfred Ayer, onder voorzitterschap van Fons Elders. Deze discussie werd in 1971 door de NOS op de Nederlandse televisie uitgezonden, evenals drie andere discussies tussen filosofen. In 1974 verscheen het geheel in boekvorm.

1. Regels

1.1 *Discussieregels in engere zin*

1. *D. aan* (verg. Carlson 1984:304)
Een speler doet een *aanname*.

Dit is een typische beginzet van een discussie (Carlson 1984:305). Bij een *aanname* kan het mijns inziens zowel om een bewering (*D. bew*) als om een hypothese (*D. hyp*) gaan.

2. *D. toe*³

Een speler voegt een bewering, hypothese of vraag toe aan een eerdere bewering, hypothese of vraag van zichzelf.

Deze regel is, indien ze op toevoegingen van beweringen aan beweringen toegepast wordt, een formeellogische regel van het type 'A,B. Dus: A & B'. Alleen wordt het gedeelte 'Dus: A & B' niet toegevoegd omdat dit voor de meeste mensen vanzelf spreekt. De zoëvenbedoelde redenering heet in de formele logica '&-introductie'.

Een met *D. toe* samenhangende regel, die niet bij Carlson voorkomt, is:

3. *D. pré*⁴

Een speler *preciseert* een eerder gedane bewering of gestelde vraag.

Deze regel gaat verder dan *D. toe*. Iedere precisering is een toevoeging, maar omgekeerd is niet iedere toevoeging een precisering. Een voorbeeld van een precisering is de toevoeging 'Behalve als hij bij vrienden is' aan de zin 'Jan is agressief'.

Zolang we niet de beschikking hebben over additionele informatie is soms onduidelijk of het om een toevoeging dan wel om een precisering gaat. Dat geldt bijvoorbeeld voor de toevoeging van 'Hij heeft drie zussen' aan 'Jan is agressief'. In dergelijke gevallen doen we alsof we te maken hebben met een zet van het type *D.toe*.

4. *D. ins*⁵ (verg. Carlson 1984:305)

Een speler *betuigt* zijn of haar gehele of gedeeltelijke *instemming* met een zet van de andere speler.

5. *D. on*

Een speler claimt het met een bewering van de andere speler geheel of gedeeltelijk *oneens* te zijn.

Deze claim resulteert niet altijd, zoals in de formele logica, in het plaatsen een negatieteken voor een zin. Het kan ook betekenen dat er juist een negatieteken weggelaten wordt. Dit laatste is het geval in zet 8a van Naess in het hieronder besproken fragment van de discussie tussen Ayer en Naess.

6. *D. vra*⁶

Een speler stelt een *vraag* aan een speler.

Het kan bij *D.vra* gaan om ja-nee-vragen, wat-vragen, waarom-vragen of hoe-vragen.

7. *D. bea* (verg. Carlson 1984:307)

Als een speler Si aan een *andere* speler Sj een vraag gesteld heeft, beschikt Sj over de volgende mogelijkheden op deze vraag te reageren:

1. Het geheel of gedeeltelijk *beantwoorden* van de vraag.
2. Het aangeven deze vraag *niet te kunnen* (*D. bea/kan-niet*) of *te willen* (*D. bea/wil-niet*) beantwoorden.
3. Een *presuppositie* van de vraag *te ontkennen* (*D.bea/preont*).

4. Claimen dat de vraag *irrelevant* is met betrekking tot de discussie (*D. bea/irr*).

Indien een zet van het type *D. bea/kan-niet* of *D. bea/wil-niet* het antwoord van *Sj* is op een vraag van *Si* naar de beargumentering van een standpunt van *Sj*, dient *Sj* het desbetreffende standpunt te laten vallen. Indien een zet van *Sj* van het type *D.bea/irr* is, ontslaat dat *Sj* van de verplichting tot het beantwoorden van de vraag. *Si* kan in dat geval desgewenst zijn/haar vraag herformuleren tot een vraag die wel relevant is met betrekking tot de discussie.

De beantwoording van een vraag kan meerdere zinnen omvatten.

8. *D. dro*

Een speler claimt dat de andere speler zich schuldig maakt aan een *drogreden*.

Deze regel heeft betrekking op drogredenen in de meest ruime zin, inclusief ongedijge redeneringen. De door Van Eemeren, Grootendorst en Kruijer (1986) onderscheiden drogredenen kunnen hierbij als uitgangspunt genomen worden. De discussieleider maakt uit of de claim terecht is. Indien dit zo is krijgt de in overtreding zijnde partij een strafpunt, anders krijgt de indiener van de claim een strafpunt.

9. *D. her*

Een speler *herhaalt* een eerdere zet.

In veel argumentatieve dialogen, zoals die in de praktijk gevoerd worden, komt het voor dat een speler zich herhaalt, dat wil zeggen: dat deze de aandacht van de andere speler nogmaals vestigt op een eerder gemaakte zet. Deze regel is ingevoerd om een dergelijke zet te legitimeren, vooropgesteld dat er met mate gebruik van wordt gemaakt. De discussieleider kan op een gegeven ogenblik verordnen dat een speler het recht om zich te herhalen verloren heeft.

10. *D. arg* (Carlson 1983:63).

Een speler geeft een of meerdere *argumenten* geven voor een door hem of haar gedane bewering.

Een bewering *e* van een speler *Si* is een argument voor een andere bewering of hypothese *h* van *Si* indien *Si* gelooft dat de waarschijnlijkheid of plausibiliteit van *h* erdoor toeneemt.

11. *D. ver* (verg. Carlson 1983:62).

Een speler brengt ter *verklaring* van een door hem of haar gedane bewering, een redenering naar voren waaruit de bewering geacht wordt deductief te volgen.

Indien een speler voldoet aan het verzoek van een andere speler om

argumenten ter fundering van de een of andere bewering, is de gedane zet zowel van het type *D. arg* (of van het type *D. ver*) als van het type *D. bea*.

Een argumentatie of verklaring kan uit meerdere zinnen bestaan.

12. *D. ern* (verg. Carlson 1983:62)

Een speler doet alleen een bewering als hij of zij *ernstig* bereid is om deze desgewenst te verdedigen.

Deze regel is bedoeld om een brug te slaan van het doen van beweringen naar het bereid te zijn deze te verdedigen (verg. Carlson, l.c.). Deze regel is een conventie die in actuele discussies meestal, maar niet altijd, in acht genomen wordt. In het te behandelen fragment van de discussie tussen Ayer en Naess, speelt *D. ern* onverkort een rol.

Een voor de hand liggend alternatief voor *D.ern* is de ironie (sarcastische, retorische) conventie (verg. Carlson 1983: 47).

13. *D.iro*

Een speler doet alleen een bewering indien hij of zij een andere zin accepteert die contrair is aan de eerstgenoemde.

Van deze laatste twee regels is de 'ernst conventie' de meest fundamentele (verg Carlson, l.c.).

14. *D. vdi*

De *discussieleider* stelt een *vraag* aan een van de spelers.

De beantwoording van de vraag geschiedt volgens regel *D. bea*.

1.2 Structurele regels

S1

Er zijn twee spelers, S1 en S2, en een discussieleider⁸.

S2

Bij onenigheid tussen de spelers of een van de regels al dan niet van toepassing is, beslist de discussieleider. Hetzelfde geldt voor gevallen waarin geen van de regels van toepassing is, of lijkt te zijn.

S3

De discussieleider stelt een nieuw discussieonderwerp voor indien hij (of zij) meent dat de discussie over een bepaald onderwerp geen nieuwe gezichtspunten oplevert. Dit geldt alleen indien op het ogenblik dat de discussieleider zijn (haar) beslissing neemt, geen van de A-regels van toepassing is.

S4

Tenzij de discussieleider anders aangeeft, hebben de spelers om de beurt een spreekbeurt, te beginnen met S1.

S5

Een spreekbeurt dient ten minste uit één zet volgens een van de discussieregels te bestaan, maar mag uit meerdere zinnen bestaan. Indien de discussieleider dat nodig acht stelt deze een maximum aantal zinnen per spreekbeurt vast. Dit kan vóór of tijdens de discussie gebeuren.

S6 (verg. Krabbe 1981, 121).

Elke speler moet, behalve in de openingspreekbeurt en tenzij de discussieleider anders aangeeft, steeds reageren op de direct voorafgaande spreekbeurt van de andere speler of van de discussieleider.

Indien we naast deze regel niet over S5 zouden beschikken zou S6 de spelers wel erg in hun 'discussie'-vrijheid beperken. Omdat de spelers echter in een spreekbeurt meerdere zinnen mogen doen, wordt deze vrijheid niet al te ernstig aangetast.

S7

Er zijn drie soorten discussies: (puur) competitieve, (puur) coöperatieve en combinaties van competitieve en coöperatieve gedeelten. In dit laatste geval wordt elk coöperatief deel als een (puur) coöperatief spel opgevat en elk competitief deel als een (puur) competitief spel. Bij puur competitieve discussies probeert elk van de spelers de discussie te winnen. Bij puur coöperatieve discussies speelt het competitieve element geen enkele rol.

S8

Indien de spelers niet vooraf afgesproken hebben dat zij een competitieve discussie willen voeren, begint deze als een coöperatieve discussie.

S9

(verg. Wiche 1988:127). Een coöperatief deel van een discussie wordt gevolgd door een competitief gedeelte zodra beide spelers blijf geven het oneens te zijn met betrekking tot de waarheidswaarde van een volzin en deze onenigheid gaan bediscussieren. Indien de onenigheid niet langer bediscussieerd wordt, wordt het competitieve deel weer door een coöperatief deel gevolgd.

Het kan om diverse redenen zijn dat een onenigheid niet langer bediscussieerd wordt: omdat de onenigheid verdwenen is, of omdat de discussieleider vindt dat de discussie niet langer nieuwe gezichtspunten oplevert (zie regel S3).

S10

Een discussie die competitief begint, blijft tot zijn afsluiting competitief.

1.3 Afsluitingsregels

A1

De discussie is afgelopen zodra de (het) door de discussieleider vastgestelde discussietijd (aantal spreekbeurten) overschreden wordt of zodra één van de spelers zich uit de discussie terugtrekt.

A2

(verg. Barth & Krabbe 1982:63). Indien Si een niet toegestane (discussie-)zet doet of een niet toegestane nonverbale daad verricht, die de kansen van Sj om de discussie te winnen reduceert, dan heeft Sj het recht om zich uit de discussie terug te trekken zonder de discussie te verliezen.

1.4 Winst- en verliesregels

W1

Indien een speler zich op een niet-reglementaire wijze terugtrekt uit een discussie, verliest deze de discussie.

W2

Indien een van de spelers zich volgens A2 terugtrekt uit de discussie, eindigt deze in een gelijk spel.

W3

Voor puur-coöperatieve discussies of delen van discussies geldt dat deze eindigen in een gelijk spel.

Eigenlijk zou deze regel moeten luiden dat puur-coöperatieve discussies of delen van discussies zonder winst of verlies eindigen. Ter vergemakkelijking van het vaststellen van de eindsituatie van dialogen die uit zowel competitieve als coöperatieve gedeelten bestaan, heb ik voor de bovenstaande formulering van W3 gekozen.

W4

Voor puur-competitieve discussies of delen van discussies geldt:

- a. Winnaar is degene die op een reglementaire wijze het eerst erin slaagt om
 1. uit de opvattingen van de andere speler een tegenspraak af te leiden, of
 2. de andere speler zover te krijgen dat deze tenminste één van zijn of haar standpunten opgeeft, of
 3. de uitspraak 'Dat hebt u zelf gezegd' te doen. Deze uitspraak mag alleen door een speler Si gemaakt worden, indien tenminste één van de door Sj aangevallen uitspraken van Si gelijk is aan een uitspraak van Sj zelf (verg. Krabbe 1981: 121).
- b. indien het onder a. gestelde niet opgaat is die speler met de minste strafpunten winnaar (volgens de regel *D. dro*).
- c. indien er op grond van a. of b. geen winaar aan te wijzen valt, eindigt de discussie in een gelijk spel.

2. Ayer contra Naess: een empiristische versus een holistische visie⁹.

De discussie als geheel kreeg als titel mee 'The glass is on the table: an empiricist versus a total view'. In het onderstaande gedeelte verdedigt Naess onder andere de these dat zijn opvattingen betreffende geweldloosheid deel uitmaken van zijn filosofie (totaalvisie) en onder andere samenhangen met zijn opvattingen op kennistheoretisch gebied. Ayer daarentegen steekt niet onder stoelen of banken dat hij kritisch staat ten opzichte van dergelijke verbanden.

De eerste zet van Naess staat een stuk eerder in de tekst dan de rest van het fragment (verg. noot 9). Om deze reden heb ik me bij de eerste zet van een andere notatie betreffende nummering bediend.

D. bew

I. Als filosoof heb ik, denk ik, een soort totaalvisie, waarvan logica, kennistheorie en ontologie, maar ook evaluaties, deel uitmaken.

D. on f¹⁰
1a. Ik denk niet dat de term 'totale filosofie' (Naess refereert de term 'totaalvisie', RW) een erg nuttige toepassing heeft.

D. arg 1a

1b. Wat zou het hebben van een totale filosofie impliceren?

1c. Aangenomen dat u een totale filosofie heeft en ik niet, in welke concrete wijze verschillen we dan?

1d. Ik heb ook opinies over politiek, ethiek, esthetica en breng deze tot uitdrukking en handel naar deze opinies. Maar deze zijn geen deel van een totale filosofie in uw zin.

1e. Hoe zou ik moeten veranderen, of in deze opinies, dan wel in de meta-taal, om een totale filosofie in uw zin te hebben?

D. vdi

2a. Mag ik proberen een vraag te formuleren waardoor u uw opvatting wellicht kunt illustreren?

2b. Betekent uw offensieve geweldloosheid, meneer Naess, dat u het door een ander gedood worden refereert boven het doden van een ander?

2c. Maakt dat (deze offensieve geweldloosheid, RW) deel uit van uw filosofie?

D. bea 2b

3a. Het is in werkelijkheid meer dan een preferentie.

3b. Het zou kunnen zijn dat ik zou *prefereren* de andere persoon te doden, maar ik waardeer deze preferentie negatief.

3c. Normen hebben te maken met evaluaties, met aanspraken op objectiviteit, eerder dan preferenties.

3d. Laat ik het aldus formuleren: Ik hoop dat ik de voorkeur zou geven aan gedood te worden door iemand anders boven doden, en ik *behoor* het te prefereren.

D.vdi/her 2c

4. En maakt dat deel uit van uw filosofie (meneer Naess, RW)?

D. bea 4,2c

5a. Ja.

5b. En het (Naess' geweldloosheid, RW) heeft empirische, logische, methodologische en ontologische etc. 'vertakkingen', net als andere filosofische kwesties.

5c. Het maakt deel uit van een grotere eenheid van opinies die ten dele zijn afgeleid van bepaalde principes van descriptieve en normatieve aard.

D. vdi 2a,2b

6. Hoe liggen deze zaken voor u, sir Alfred (Ayer, RW)?

D. bea 6/ D. on I

7a. Ik moet het, denk ik, oneens zijn (met Naess, RW).

D. bea 6

7b. Ofschoon het een erg moeilijk probleem is, kan ik me zeker situaties voorstellen waarin ik er de voorkeur aan zou geven iemand te doden boven door deze persoon gedood te worden, waarin ik in feite eerder zou trachten iemand te doden dan mezelf door die persoon te laten doden.

7c. Per slot van rekening waren we beiden in de oorlog (WO II, RW), en daar deden deze situaties zich voor.

D. bea 6/ D.on I

7d. Maar ik zie in feite niet in hoe dit in het geheel past (in het al dan niet hebben van een 'totale filosofie', RW).

D. bea 6/ D.arg 7d

7e. Want stel dat ik een ander antwoord (betreffende het al dan niet doden van iemand anders, RW) zou geven dan het antwoord dat hij gaf (Naess, RW) of veronderstel inderdaad dat ik hetzelfde antwoord zou geven; hoe zou dat in elk van deze gevallen deel uitmaken of geen deel uitmaken van een totale filosofie?

D. bea 6/ D toe 7e

7f. Het kan in sommige situaties natuurlijk een extreem belangrijke morele kwestie zijn (de kwestie van het al dan niet doden van anderen, RW);

D. bea 6/ D. on I

7g. Maar wat ik ontken als ik dat soort filosofie (van Naess, RW) verwerp is, dat de manier waarop elk van ons een vraag van deze soort beantwoordt (betreffende het al dan niet doden van anderen, RW), enige relatie, enige logische relatie, heeft tot onze gezichtspunten, bijvoorbeeld over waarschijnlijkheid, kentheorie, het lichaam-ziel-probleem, of wilsvrijheid.

D. bea 6/ D toe 7g

7h. Wat onze theoretische visies over wilsvrijheid ook zijn, ik kan niet zien dat zij een kwestie van deze soort (betreffende het al dan niet doden van andere personen, RW) op de een of andere manier zouden oplossen.

D. bea 6/ D. arg 7h

7i. Ik bedoel, we zouden beiden in theorie determinist kunnen zijn, en toch andere visies hierover hebben; of een van ons zou kunnen geloven in een vrije wil en de ander in determinisme, terwijl we dezelfde visie zouden hebben.

D. bew

7j. Toen ik (in een eerder deel van de discussie, RW) sceptisch was en zei dat u (Naess, RW) deze totale filosofie niet zou moeten hebben, bedoelde ik dat ik niet kan inzien hoe de verbanden (vermoedelijk: tussen verschillende opvattingen, RW) zouden moeten zijn om een totaliteit uit te maken.

D. bew

7k. Maar vanzelfsprekend heb ik opinies betreffende al dit soort kwesties, en zeer krachtige opinies, ofschoon ik in dit specifieke geval (betreffende het al dan niet doden van anderen, RW) vermoedelijk met u (Naess, RW) van mening verschil.

D. toe 7j

7l. Ik denk dat ik geen volledige pacifist ben. Dat (een volledige pacifist, RW) ben ik in het verleden niet geweest, en ik denk dat ik me situaties voor kan stellen waarin ik het in de toekomst niet zou zijn.

D. toe 7i

7m. Ik denk dat indien iets soortgelijks als de Nazi's weer opnieuw zou verschijnen, ik me tegen hen zou willen verdedigen als ik indertijd deed.

D. on 7g

8a. Er is een relatie tussen het niet willen doden van iemand anders, zelfs niet in een gevecht, en kentheorie.

D. arg 8a

8b. Immers, iedere vraag die je beantwoordt, impliceert een methodologie.

D. toe 8b

8c. En dit geldt ook voor de vraag 'Verkiest u gedood te worden boven te doden?'

D. toe 8c

8d. Om deze vraag te beantwoorden moet ik een soort methodologie hebben, om erachter te komen of ik dat zou verkiezen.

D. arg 8a

8e. Alle gebieden van onderzoek zijn onderling verbonden; daarom moeten we, wanneer we een of ander antwoord geven, impliciet de pretentie hebben dat dit antwoord van toepassing is op al deze gebieden van onderzoek.

D. toe 8d

8f. We vooronderstellen een totaal overzicht van wiskunde tot politiek.

3. Evaluatie van het fragment

Aangezien er geen afspraken vooraf gemaakt zijn betreffende het winnen of verliezen van de discussie is deze bij aanvang coöperatief (S8). Ten gevolge van Ayers zet 1a, die gericht is tegen de opvattingen van Naess, zoals die geformuleerd zijn in I, wordt de discussie competitief (vanaf zet 1a). (S9) De discussie blijft tot het eind van het fragment competitief, omdat tot het eind van het fragment het meningsverschil tussen Ayer en Naess blijft bestaan met betrekking tot de waarde van een totale filosofie (totaalvisie) (S9).

Als we ons richten naar de in dit hoofdstuk opgestelde regel W4, eindigt het fragment in een gelijk spel. Geen van de spelers heeft een tegenspraak afgeleid uit eerder gedane zinnen van de andere speler of de andere speler zover gekregen dat deze een van zijn standpunten opgegeven heeft. En geen van de spelers heeft de uitspraak 'Dat hebt u zelf gezegd' kunnen doen of zich bezondigd aan een drogreden.

Het is niet heel verwonderlijk dat er geen winnaar aan te wijzen valt. Om te beginnen gaat het slechts om een klein gedeelte uit een veel omvangrijkere discussie. En de kans dat in een dergelijk klein fragment de winstregel W4 van toepassing is, lijkt niet al te groot. Bovendien is er de complicatie dat de in dit artikel ingevoerde winstregels pas optimaal (kunnen) werken indien de discussianten op de hoogte zijn van deze regels. Het is vermoedelijk overbodig om op te merken dat aan deze laatste voorwaarde niet voldaan is.

De hier gevolgde methode om (het verloop van) de discussie te analyseren is een tamelijk globale. In de eerste plaats kan een aantal zinnen desgewenst verder ontleed worden in deelzinnen. Zo kan Ayers zet 7b, bijvoorbeeld verder ontleed worden als een conjunctie van drie zinnen. Ten tweede bevat een aantal zinnen deelzinnen die van een ander type zijn, of zinnen met logische operatoren die niet nader geanalyseerd zijn. Zo bevat Ayers zet 7e zowel een hypothese als een vraag. En de dialoog bevat ongeanalyseerde zinnen met logische operatoren als 'aangenomen dat', 'of', 'want', 'immers' en 'daarom'.

Uit de discussie blijkt een aantal keren dat zetten gelijktijdig tot meerdere typen kunnen behoren. Zo is 7e een onderdeel van Ayers beantwoording van de voorafgaande vraag van de discussieleider. Maar bovendien is het een argument voor 7d.

Omdat veel lezers wellicht het zicht kwijt geraakt zijn op de wijze waarop Naess en Ayer hun meningsverschil beargumenteren, zal ik de controversale parafrazerend samenvatten:

Ayer: De term 'totale filosofie' heeft geen nuttige toepassing (1a)
OMDAT¹¹

het niet in te zien valt wat het met betrekking tot opinies over onderdelen van filosofie uitmaakt, of iemand een 'totale filosofie' heeft of niet (1b-1d).

Naess: De term 'totale filosofie' heeft een nuttige toepassing
OMDAT

alle filosofische kwesties empirische, methodologische en ontologische 'vertakkingen' hebben en deel uitmaken van een grotere eenheid van opinies die ten dele zijn afgeleid van principes van descriptieve en normatieve aard (5b-5c).

Aangezien het te ver voert om deze redeneringen uitvoerig te bespreken, volsta ik met een enkele opmerking. Op het eerste gezicht lijken beide redeneringen niet zo sterk. Ayer lijkt uit het feit dat iets niet in te zien is te concluderen dat iets anders niet het geval is. Veel hangt in deze af van de interpretatie van de uitdrukking 'Het valt niet in te zien dat'. De zetten 7h. en 7i. kunnen beschouwd worden als argumenten ter ondersteuning van de premisse van Ayers redenering.

Ook op Naess' argumentatie lijkt het een en ander af te dingen. Naess moet aantonen dat de term totaal filosofie een nuttige toepassing heeft, en doet dit door zich te bedienen van de even problematische premisse dat alle filosofische kwesties deel uitmaken van een grotere eenheid van opinies, die ten dele zijn afgeleid van principes van descriptieve en normatieve aard.

Ter verdediging van Ayer en Naess merk ik op, dat bovenstaande reconstructies slechts op een klein fragment uit de totale discussie betrekking hebben. Echt recht aan de argumentaties van Ayer en Naess kan slechts gedaan worden

indien de *hele* discussie behandeld wordt. Aangezien deze discussie zesenvijftig pagina's omvat, is dit laatste in het kader van dit artikel niet mogelijk.

Noten

1. Ik dank E.M. Barth en E.C.W. Krabbe voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel. T. Kruijer dank ik voor zijn suggestie om een discussieregel in te voeren die het opstellen van hypothesen mogelijk maakt.
2. Onder een argumentatieve discussie versta ik een gedachtenwisseling tussen mensen of groepen mensen waarvan elk(e) individu (groep) zijn taaluitingen preciseerd, of anderszins toelicht (of, in het geval van beweringen: beargumenteert) zodra deze door een ander(e) individu (groep) hiertoe wordt uitgenodigd of zodra er een verschil van mening ontstaat (verg. Wiche 1988). Volgens deze omschrijving is de onderstaande discussie tussen de secretaris en mijnheer Daalem niet argumentatief.
3. Carlsons formulering (1984:305) is niet op vragen van toepassing.
4. De begrippen 'preciseren' en 'verhelderen' spelen bij Naess een grote rol. Verg. Naess 1982:11 ev.
5. Mijn regels 4 en 5 maken deel uit van Carlsons regel (D.reply) (1984:305).
6. Vergelijk Carlson 1984:306. Zijn zeer beknopte formulering luidt: 'A player can ask a question'. Carlson 1983 maakt onderscheid tussen de regels (D. ask) en (D. question) (58-59). Eerstgenoemde regel kan in tegenstelling tot de laatste ook gebruikt worden om een discussie te beginnen of om een nieuw onderwerp van de discussie te introduceren (58). Voor mijn doel is het onderscheid tussen '(D.ask)' en '(D.question)' overbodig.
7. Een speler kan ook vragen aan zichzelf stellen en deze al dan niet beantwoorden.
8. Het is heel goed mogelijk om het spel met meer dan twee personen te spelen. Ik beperk me eenzijdigheidshalve tot discussies tussen twee spelers.
9. Vergelijk Elders etc. 1974:38 (de eerste zet van Naess), 52-54 (de rest van het fragment; het betreft hier een volledige weergave).
10. De toevoeging 'I' duidt erop dat deze zet, die van het type *D. on* is, betrekking heeft op de zet 'I'.
11. In Wiche 1988 is nader op de analyse van 'omdat' ingegaan.

Literatuur

- Barth, E.M. & E.C.W. Krabbe
1982 *From axiom to dialogue. A philosophical study of logics and argumentation*. Berlijn/New York.
- Carlson, L.
1984 'Focus and dialogue games', in: L. Vaina en J. Hintikka (red.), *Cognitive Constraints on Communication*. Dordrecht etc., 195-333.
- Carlson, L.
1983 *Dialogue games. An approach to discourse analysis*. Dordrecht etc.
- Eemeren, F.H. van, R. Grootendorst en T. Kruijer
1986 *Argumentatieler 2. Drogredenen*. Groningen.
- Elders, F. et al.
1974 *Reflective water. The basic concerns of mankind*. Londen/Ontario.
- Krabbe, E.C.W.
1981 'Wat is en waarvoor dient een dialogische logica', in: M.F. Steehouder en C.J.M. Jansen (red.), *Taalbeheersing 1981*. Enschede, 119-125.
- Naess, A.
1982 'A necessary component of logic: empirical argumentation analysis', in: E.M. Barth & J.L. Maartens, *Argumentation. Approaches to theory formation*. Amsterdam, 9-22.
- Wiche, R.
1988 Over het onderscheid tussen argumentatieve en formele discussies, *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 10, 121-131.

4 Het kritische gehalte van probleemoplossende discussies

M.A. van Rees

1. Inleiding*

Bij een pragma-dialectische analyse en beoordeling van argumentatief taalgebruik wordt het taalgebruik gereconstrueerd als deel van een kritische discussie waarin de deelnemers proberen een verschil van mening op redelijke wijze tot oplossing te brengen. Is een dergelijke reconstructie in alle gevallen te rechtvaardigen? Het antwoord op deze vraag hangt niet alleen af van wat men verstaat onder een redelijke manier van het oplossen van een verschil van mening, maar ook van wat de kenmerken zijn van het taalgebruik dat men als een kritische discussie wil reconstrueren: de reconstructie moet recht doen aan de doelen die inherent zijn aan het type taalgebruik dat men wil analyseren. De eerste overweging is normatief van aard, de tweede descriptief.

In dit artikel wil ik een aanzet geven tot de beantwoording van de vraag in hoeverre het gerechvaardigd is een bepaald type taalgebruik, namelijk probleemoplossende discussies, te reconstrueren als een kritische discussie.

Eerst ga ik in op de normatieve overwegingen die een rol spelen bij de beantwoording van deze vraag. Op basis van de pragma-dialectische omschrijving van het begrip kritische discussie¹ onderzoek ik wat de doelen zijn die in probleemoplossend taalgebruik moeten worden nagestreefd, wil men het op kunnen vatten als een kritische discussie.

Vervolgens ga ik in op de descriptieve overwegingen: in hoeverre worden in probleemoplossende discussies inderdaad dergelijke doelen nagestreefd. Daarbij beperk ik me er toe een beeld te geven van wat daarover uit de literatuur over probleemoplossende discussies valt op te maken.

Elders (Van Rees 1991) heb ik verslag gedaan van een beknopt onderzoek naar de normatieve literatuur. Het normatieve ideaal waarvan in deze literatuur wordt uitgegaan blijkt voor een belangrijk deel overeen te komen met het normatieve ideaal dat aan het idee van kritische discussie ten grondslag ligt. Veel auteurs menen echter dat er in de feitelijke situatie sterke a-kritische en irrationele tendenzen aanwezig zijn. Een belangrijk deel van de adviezen die in de normatieve literatuur worden gegeven, is erop gericht die tendenzen tegen te gaan.

In dit artikel richt ik mij op de vraag hoe in de descriptieve literatuur het feitelijk verloop van probleemoplossende discussies wordt beschreven. Daarbij concentreer ik mijn aandacht op één bepaald descriptief model, dat een aantal belangwekkende implicaties heeft voor de reconstructie van probleemoplossende discussies als kritische discussie.